

Ясечко Світлана Вадимівна

Харківський національний університет внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри охорони інтелектуальної власності,

цивільно-правових дисциплін

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

У науці цивільного права використовуються розроблені в юридичній науці, особливо в теорії права, методологічні інструменти правового пізнання. Проте, вони тут потребують певної модифікації відповідно специфіці об'єкта і предмета науки цивільного права.

Особливо варто відзначити, що оновлення методології сучасної науки, зокрема й цивільно-правової, потребує використання нетрадиційних методологічних інструментів. Одним із таких є синергетичний підхід. Відомо, що до синергетичного методу пізнання досить обережно ставляться представники наук, що використовують переважно догматичні підходи до вивчення права. Йдеться, насамперед, про теорії галузевого матеріального й процесуального права (конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального). Водночас сьогодні з'являються наукові праці, у яких дослідники роблять спроби осмислення й застосування синергетики як нового методу юридичної науки [1;2;3].

Як відмічено в юридичній літературі, вплив ідей синергетики на систему методів пізнання правової реальності простежується на двох рівнях: по-перше, взаємодія синергетики та діалектики як світоглядних основ системи методів пізнання правової реальності; по-друге, взаємодія синергетичного підходу, з одного боку, і когнітивних засобів правового пізнання – з іншого [4, с.9].

Творцем синергетического напрямку й винахідником терміна «синергетика» є професор Штутгартського університету й директор Інституту теоретичної фізики й синергетики Герман Хакен.

Синергетика (від грец. συν – спільно і εργος – діючий) – міждисциплінарний напрям наукових досліджень, що займається вивченням процесів самоорганізації складних систем різної природи, взаємодію її елементів.

Таким чином, виникла синергетика в межах природничих наук, де й сформувалася вся її термінологія, яка зберігає свій характерний «відтінок» навіть у гуманітарних науках. Термін «синергетика» був запропонований Германом Хакеном 1969 року під час лекцій в університеті Штутгарту [5, с.8942]. Протягом наступних років він деталізував його зміст. 1977 року Хакен заснував серію «Синергетика» в одному із провідних наукових видавництв світу Шпрінгер (Springer Series in Synergetics), що сьогодні налічує понад 100 томів, написаних різними авторами, які досліджують складні системи. Ілля Пригожин та 21 представники його школи не використовують термін «синергетика», а називають свій напрям «теорією дисипативних структур». Тому слід зазначити, що термін «синергетика» не єдиний, який використовується для позначення галузі, що досліджує явища самоорганізації у складних системах. Синергетикою сьогодні називається в основному той напрям, який орієнтується на праці Германа Хакена. Крім того, як зауважує українська дослідниця Л.Д. Бевзенко, термін «синергетика» утвердився для позначення досліджень самоорганізації у складних системах в українській і російській науці [6, с.400]. Проте у світовій науці сформувалися й інші напрямки, предметне поле яких перетинається із предметним полем синергетики. До них, крім «теорії дисипативних структур», належить також теорія біфуркації, теорія хаосу, теорія складності та ін. [7, с.8942–8943].

По Хакену, синергетика займається вивченням систем, що складаються з великого (дуже великого, «величезного») числа частин, компонентів або підсистем, одним словом, деталей, складним образом взаємодіючих між собою.

Центральною проблемою синергетики є дослідження того, як завдяки кооперації елементи системи можуть спонтанно продукувати впорядковані структури або ж координовану поведінку без специфічного керівництва ззовні [7,

с.8946]. Таке спонтанне творення структур чи координованої поведінки називається самоорганізацією.

Предметом вивчення синергетики можуть бути тільки системи, тобто сукупності елементів, що мають внутрішні (внутрішньосистемні) зв'язки. Відомо, що всі правові явища можна представити як елементи єдиної правової системи. Під нею розуміють сукупність взаємозалежних юридичних засобів (явищ), які здійснюють регулятивно-організаційний і стабілізаційний вплив на суспільні відносини, поведінку людей [8, с. 158].

Слід зазначити, що на сьогодні не існує єдиного чіткого переліку методологічних принципів синергетики. Разом з тим, більшість авторів, які висвітлюють дану тематику, загалом, близькі у їх переліку (хоча й назви можуть дещо змінюватись). Для аналізу цього питання звернемось до праці В. Буданова «Методологія синергетики в постнекласичній науці і освіті» [9]. В якості головних принципів синергетики автор визначає гомеостатичність, ієрархічність, нелінійність, незамкнутість (відкритість), нестабільність, динамічну ієрархічність, спостережуваність [9, с.49]. Перші два принципи стосуються фази впорядкованого існування системи, а інші – фази трансформації, оновлення системи, що супроводжується хаотичними процесами.

Виходячи з цього можна стверджувати, що хоча й синергетика виникла в природничих науках, проте багато її основних ідей мають своє коріння у філософській думці це такі роботи С. Курдюмова та Є. Князевої [10]. Тому її використання в гуманітарному дослідженні не є перенесенням в цивілістику абсолютно «чужої» моделі, а швидше, адаптацією ідей, які є достатньо органічними філософській думці.

Використання методологічного потенціалу синергетики в цивільно-правових дослідженнях сприяє збагаченню предметної сфери шляхом включення поряд із закономірностями також випадковостей, розкриття закономірностей еволюції цивільного права як самоорганізуючої системи.

Відповідно можна стверджувати, що при дослідженні системи правочинів з нематеріальними благами, синергетика це, в першу чергу, підхід, вихідна

методологічна установка, яка дасть змогу по-новому інтерпретувати такі правочини, і виявити ті особливості досліджуваного феномену, які раніше випадали з поля зору дослідників. Як відомо методологічна установка в науці «виконує функцію регулятивної основи пізнавальної діяльності, спрямовує, орієнтує і контролює побудову емпіричних узагальнень і теоретичних схем. За своїм змістом методологічна установка це система уявлень про загальні властивості об'єкта пізнання, процес дослідження цього об'єкту і про те, яким (за формою) має бути результат дослідження» [11, с.30].

Використання досягнень синергетики в юридичній науці дасть змогу розглядати правові явища нетрадиційно, зокрема, як складні системні утворення, сталість яких залежить від ступеня їх відповідності суспільним потребам, а розвиток відбувається відповідно до певних закономірностей, що можуть бути використані для виконання завдань щодо прогнозування й оптимізації.

Таким чином синергетика є тією методологічною установкою, яка спрямує наш дослідницький пошук на пошук конкретних механізмів вчинення правочинів з нематеріальними благами, які властиві всім відкритим складним системам. Вона ніяким чином не замінює собою фахових досліджень правочинів, а лише дає змогу поглянути в новому світлі. Безумовно, як і кожна методологічна установка, синергетика містить уявлення про «загальні властивості об'єкта пізнання», «про те, яким (за формою) має бути результат дослідження». Воно буде саме пошуком таких закономірностей з допомогою методу аналогії, і у випадку їх виявлення ми перевіримо їх з допомогою фактичного матеріалу, зіставлення з раніше виявленими закономірностями, коректування в разі необхідності, і тільки після цього вони можуть бути прийнятими та оформленими в остаточному вигляді.

Список використаної літератури:

1. Демидов А. И. О методологической ситуации в правоведении / А. М. Демидов // Правоведение. – 2001. – № 4. – С. 14–22.

2. Кононов А. А. Синергетическая концепция системы права / А. А. Кононов // Синергетика и право : материалы теорет. семинара юрид. ф-та СПбИВЭСЭП / науч. ред. И. Л. Честнов. – 2001. – Вып. 5. – С. 4–11.
3. Сорокин В. В. Феномен самоорганизации правовой системы / В. В. Сорокин // Современное право. – 2005. – № 7. – С. 45–51
4. Кривцова І.С. Методологічна роль синергетики у порівняльно-правовому пізнанні : автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / І.С. Кривцова. – О., 2008. – 22 с.
5. Haken H. Synergetics. Basic concepts / Herrman Haken // Encyclopedia of Complexity and System Science. – Springer, 2009. – P. 8926–8946.
6. Бевзенко Л. Д. Социология революций и эвристические возможности понятия социальной бифуркации / Л. Д. Бевзенко // Синергетическая парадигма : Социальная синергетика. – М. : Прогресс-Традиция, 2009. – С. 395–416.
7. Haken H. Synergetics. Basic concepts / Herrman Haken // Encyclopedia of Complexity and System Science. – Springer, 2009. – P. 8926–8946.
8. Теория государства и права : [курс лекций] / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М. : Юристъ, 1997. – 672 с
9. Буданов В. Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании / Владимир Григорьевич Буданов. – [Изд. 2-е, испр]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 232 с.
10. Князева Е. Н. Козволюция сложных социальных структур: баланс доли самоорганизации и хаоса [Электронный ресурс] / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – Режим доступа : <http://spkurdyumov.narod.ru/KnyazevaKurdyumov11.htm>.
11. Найдыш В. М. Концепции современного естествознания / В. М. Найдыш. – М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. – 622 с